

*Трети форум „Изследователски подходи в обучението по български език“
Third Forum “Research Methods in Bulgarian Language Education”*

ИНТЕРАКТИВНИ МЕТОДИ НА ОБУЧЕНИЕ В ЧАСОВЕТЕ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК В ПЕТИ КЛАС

Ценка Кучева

12. средно училище „Цар Иван Асен II“ – София

Резюме. Текстът представя интерактивни подходи и упражнения, използвани в практиката на учителя по български език в пети клас – подготвяне и провеждане на дебат, подготвяне и представяне на проекти, работа по групи, ученикът в ролята на коректор и др. Дават се конкретни примери за използване на интерактивни методи в учебните часове. Изразява се схващането, че този начин на обучение провокира интереса на децата, събужда емоционалността им, помага за осъществяването на междупредметни връзки и като цяло – повишава ефективността на уроците по български език. Авторът на текста защитава позицията, че интерактивните методи са адекватни на съвремението, а и на детската същност, и са надеждно средство за преодоляване на сериозни дефицити в образователната система.

Keywords: интерактивен подход; интерактивни упражнения; дебати; групова работа; проект

Съвременният учител (не само в България) е изправен пред множество предизвикателства. Той е свързващото звено между бюрократичната система и технологизираните деца и младежи; между лавината от информация и повърхностното отношение към знанието. Ежедневието на учителите ги изгласква встрани от творческия подход, от възможността да отделят достатъчно време за обучението и възпитанието на своите ученици; за развитие и самоусъвършенстване. Въпреки това мнозина преподаватели продължават да творят в класните стаи. Използването на интерактивни методи е възможност за учителя да бъде творец, да осъществи емоционална връзка с учениците си; ефективно да преподава и възпитава.

„Определящи са принципите на сътрудничество – променени са ролите на учителя – той е помощник, сътрудник. Ученикът застава в центъра на обучението като инициатор, субект, оценяващ своята работа... мотивиран да отговаря за комуникативната си компетентност. Учителят е консултант, мениджър, партньор, източник на информация за търсенето и оценяването на информацията. Човекът, който окуражава, стимулира своя ученик/ученици да напредват“ (Angelova, 2004).

Интерактивните методи на обучение са желани и полезни за учениците от пети клас. Петокласниците са емоционални и доверчиви, с ярко въображение, готови

да играят. Този подход в обучението се основава на играта, а играта е едно от най-сериозните и съзидателни занимания (*Homo ludens*, Йохан Хьойзинха). Когато използва интерактивни методи, учителят трябва да познава добре своите ученици, да е изградил с тях взаимоотношения на доверие – за да се открият и спазват в час границите на свободата и задължителността; максимално да умее да предвижда ситуациите и проблемите, които ще възникват в час. Изисква се предварителна подготовка, включително с листове, флумастери, постери.

В своята разработка споделям някои работещи интерактивни методи и упражнения, използвани от мен или мои колеги в часовете по български език.

Работа по групи

Това е един от най-ефективните методи за учене, който може да се използва за изпълняване на разнообразни задачи и за постигане едновременно на няколко цели – ефективно усвояване на материала, партньорски взаимоотношения, активност, поемане на лична отговорност. Разделянето на групи (по номера, по желание, с теглене на имена, чрез цветни листчета или дори цветни бонбони) носи рискове и изисква повишено внимание от страна на учителя; неумелото разпределяне на учениците може да забави или дори да провали следващите дейности.

Всяка от групите е екип, в който дейностите и ролите са разпределени – отговорник (лидер) на екипа, говорител, художник, пазител на времето. Един от критериите, който може да постави учителят, който наблюдава и оценява работата на екипите, е в изпълняването на задачите да участват всички членове. По този начин може да се вземе нов урок, да се проведе урок за упражнения, да се изпълни творческа задача, свързана с учебния материал. Често възникващ проблем е недостатъчното време, особено когато се разполага само с един учебен час – тъй като разделянето на екипи изисква и време за организация, за отговор на възникналите въпроси. Но пък ефективността при усвояване на учебния материал е в пъти по-висока – тъй като изчезват скуката и досадата, учебната материя се приема чрез емоцията, събужда се дух на сътрудничество и състезателност.

За урока *Видове текст. Повествование, описание, разсъждение* помолих учениците да запишат темата на дъската и зададох няколко въпроса по темата, за да активизирам придобитите в предишните класове знания. След това записахме план – трите подтеми от урока, като помолих децата да не записват нищо по всяка от тях и да оставят по четири празни реда след всяка подтема. Разделих класа на три групи – трите редици, като всяка от тях имаше за задача да проучи от урока в учебника своята част от урока и да запише най-важното. Времето за работа беше 10 – 15 минути. След като приключиха, петокласниците имаха за задача да споделят със съучениците си наученото. Припомних, че всяко от децата в края на часа трябва да знае цялата информация от урока, а не само своята част. Задавах въпроси, децата вземаха участие, записахме основната информация на дъската и в тетрадките. Урокът беше взет с активното участие на целия клас; преминахме към упражненията след урока. Този начин на усво-

яване на нов урок активизира много повече учениците, отколкото лекцията и дори дискусиата.

Дебати

Учебният час, организиран като дебат, е любим за петокласниците. В учебниците често се предлагат теми, по които децата имат възможността да изразят своето мнение.

Необходими са два учебни часа в различни дни, единият – за подготовка, вторият – за провеждане на дебата. Определяме темата – тя трябва да вълнува, да предизвиква противоположни позиции и излагане на аргументи. Темата е формулирана като положително твърдение, например „Носенето на униформите в училище е необходимост“ или „Електронните устройства са полезни и необходими“.

Втората дейност е избор на жури. То се състои от нечетен брой ученици, трима или петима – в зависимост от големината на класа. Учителят предупреждава, че членовете на журито трябва да са уважавани от тях съученици, чиито решения те няма да оспорват. На дъската се записват всички имена, които децата предложат. На листчета, раздадени от учителя – тоест чрез тайно гласуване, всяко дете записва само три (или пет) имена и при отварянето на листчетата резултатите се отбелязват на дъската.

Изборът на жури е упражнение по гражданско образование и толерантност, то също е съпътствано с рискове и трудни моменти. Учителят трябва да бъде в състояние да защити членовете на журито от евентуални нападки, да укрепи самочувствието и авторитета на учениците. Моето участие в дебати (по време на обучение по гражданско образование) ми помогна да ги осъществявам успешно в учебните часове.

Когато журито вече е известно, учителят поставя задача на членовете му да изберат скала за оценяване и да изработят свои критерии, като сред тях могат да бъдат: правилен български език, яснота и убедителност на изказа, толерантност в екипа и към останалите съученици, артистичност и т.н. За повишаване на ефективността учителят посочва председател на журито. Преподавателят дава идеи, но решенията се вземат от учениците. Всеки от членовете на журито има отделен лист, на който да записва своите оценки при провеждането на дебата (таблица 1).

Определят се отборите „За“ и „Против“ чрез теглене на листчета. Вариант е те да включват всички ученици – или пък екип от няколко деца, а останалите да бъдат публика, която ще подготви плакати и ще има думата за изказвания след представянето на отборите. Ако учителят смята за целесъобразно и успее да се мотивира пред децата, членовете на отборите биха могли да защитават една от двете тези независимо от собствените си убеждения – като упражнение за водене на диалог и аргументиране на позиция.

Един от учениците се определя като „Пазител на времето“. Дебатът има точно определена времева структура (приложение 1). Той предполага следване на конкретни изисквания, спазване на ред и дисциплина.

След приключването на двете изложения от двата отбора се дава време на журито, за да обобщи своите резултати. Това е и възможност за няколко минути за свободна дискусия; по време на дебата учениците са били принудени да съдържат реакциите и мненията си по обсъждания въпрос. Журито обявява резултатите и отбора, който печели – момент, предизвикващ понякога протести и недоволство. Дали учителят ще успее да овладее ситуацията, зависи до голяма степен и от предварителната му работа, от умението да обясни целите и същността на дебата.

Интересен и важен е въпросът за оценяването в часа за дебат, а и изобщо при интерактивни методи на обучение. От една страна, оценяването при дейности, основани на играта, е трудно, невинаги – удачно. От друга страна, учениците могат да се разочароват от това, че не са възнаградени за вложения труд и за показаните резултати. Вариант е да получават някакъв вид бонуси, подпомагащи оценяването.

Проектно ориентирано обучение

Подготвянето на проекти е популярна и обичана дейност за децата от пети клас. Например – проучване за прилепите (идея от учебника за пети клас по български език, издателство „БГ Учебник“) Независимо дали проектът ще бъде представен на голям картон, с помощта на компютърна презентация, като звуков файл, записан в телефона, или пък оформен като саморъчно изработена книжка – той дава възможност на учениците да работят самостоятелно и задълбочено върху харесвана от тях тема, да проявят творчество, да ползват богатството и разнообразието на езика. Подготвянето на проект постига няколко образователни цели едновременно, осъществява междупредметни връзки. С представянето на проекта пред класа петокласниците упражняват презентационните си умения.

Като проект за целия клас може да бъде зададено събирането и редактирането на надписи и обяви, в които са допуснати езикови грешки.

В началото на втория учебен срок през миналата учебна година зададох на петокласници задача до края на учебната година да представят герой от харесвана от тях книга. Проектът предоставяше възможност и за затвърждаване и повишаване на срочната и годишната оценка. Поставих високи критерии и изисквания, като информативност, яснота на изказа, правилен български език, оригиналност, но приемах да се доработи проектът за постигане на по-добър резултат и по-висока оценка. Идеята беше приета с интерес и изпълнена повече или по-малко-успешно от различните ученици. Представянето на някои от проектите беше творческо преживяване за целия клас, празник на детското въображение, прилагане на овладени през годините знания и умения.

Театрални етюди

Малка импровизирана сценка в час по български език може да се представи например при уроците за речева ситуация, речев етикет, формули на речевия етикет. Идеята за театрално изиграване, дадена от учителя (след или преди теоретичното изясняване на понятията), активизира учениците, превръща ученето в удоволствие. Докато двама или повече доброволци изиграват пред класа определена речева

ситуация (интервю за работа, в лекарския кабинет, полицаи глобява неправилно пресичащ пешеходец), останалите ученици записват нейните елементи.

Пресконференция

Урокът за обобщение след приключването на раздел може да бъде организиран като пресконференция. Учителят дава възможност на няколко доброволци, които се чувстват сигурни по отношение на изучения материал – „експерти“, да седнат с лице към съучениците си. Всички задават въпроси – задаването на въпроси също проверява овладяването на материала; „експертите“ записват въпросите на съучениците си, след което им отговарят.

Интерактивни методи при редактиране на писмен текст

Понякога предлагам на учениците да влязат в ролята на проверяващи. Те разменят тетрадките си, след като са съставили кратък текст по интересна за тях тема. Учителят може да насърчи петокласниците да се подпишат под текста на съученика си след проверката, както и да поставят своя оценка – това ги изпълва със задоволство и усещане за лична отговорност. Ако учителят има възможност да провери редактираните текстове, той би могъл да оцени знанията както на автора на текста, така и на проверяващия.

Най-трудната и същевременно най-развиваща задача в часовете по български език и литература е създаването на писмени текстове. Умението да пишеш, като преразказваш сюжет или споделяш свои мисли, се изгражда с години и реално отразява степента на владение на езика. Съвременните ученици обаче дотолкова са свикнали да бъдат проверявани знанията им чрез ограждане на отговори, че дори преразказите и съчиненията, които правим в училище, наричат „тест“. Те трудно осмислят допуснатите грешки и понякога приемат като лична обида по-ниската оценка. Когато създаваме и поправяме писмени работи, търся различни начини, за да насоча вниманието не толкова към оценката и последиците от нея, колкото към допуснатите грешки – отбелязвам грешките не със „страшната“ червена, а например – със зелена или лилава химикалка; „дописвам“ дума, израз, изречение в текста на ученика, работим с чернова и белова – вписвам в дневника оценката от втория вариант на писмената работа – тоест от поправката. Разбира се, това изисква повече внимание и време от страна на преподавателя, но усилието си заслужава, поне веднъж през срока или годината. В часа за поправка на писмен текст децата с ентузиазъм посочват примери от собствените си работи за различните видове езикови грешки – правописни, пунктуационни, граматични, лексикални; така по-добре ги разграничат и осмислят. За да ги подпомогна, създадох таблица, която разпечатах и предоставих на всеки ученик с изискването да запишат в отделните графи примери от собствения си текст (таблица 2). Попълването на таблицата се оказва полезно упражнение, изпълнено с готовност от петокласниците.

Интерактивните методи подтикват учениците да мислят в образи, тоест да черпят от сферата на фантазното, на несъзнаваното. „Съзнаваното и несъзнаваното“ говорят на различни езици... Съвременният човек дава предимство на насочено-

то вербално мислене, което е породило науката и технологията. Но все пак негов исторически предшественик е фантазното мислене, което намира израз в мита, в приказката, в сннищата“ (Baychinska, 1993: 52).

Прилагането на игровите елементи в учебния час, включително и по роден език, е част от една съвременната тенденция, изразена в научната и художествената литература – да се търси опора и в несъзнаваното, в полето на въображението, митологията, творчеството; да се разчита не само на точните науки, но и на човешката интуиция. Играта докосва дълбинните пластове на човешката психика и чрез нея рационалистично ориентиранят съвременен човек открива нови пътища за развиване на своя потенциал.

Благодарности

Благодаря на проф. д-р Татяна Ангелова от Катедрата по методика, факултет „Славянски филологии“, СУ „Св. Климент Охридски“, за поканата за участие в научната конференция; за вдъхновението и подкрепата да бъда търсец учител, за примера – в нелекия учителски делник да се стремя да оставам преди всичко човек.

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелова, Т. (2004). Методика на обучението по български език: съвременни проблеми. София: СЕМА РШ.
- Байчинска, Кр. (1993). Златното момиче. Плевен: Леге Артис.
- Хъйзинха, Й. (2000). Homo ludens. София: Захарий Стоянов.
- Родари, Дж. (1986). Граматика на фантазията. София, Наука и изкуство.

REFERENCES

- Angelova, T. (2004). Metodika na obuchenieto po balgarski ezik: savremenni problemi. Sofia: SEMA RSH.
- Baychinska, Kr. (1993). Zlatnoto momiche. Pleven: Lege Artis.
- Huizinga, J. (2000). Homo Ludens. Sofia: Zaharii Stoyanov
- Rodari, G. (1986). The grammar of fantasy. Sofia: Nauka I izkustvo.

Таблица 1. Индивидуален лист за оценяване – дебат

Скала за оценяване: от 1 до 10	Отбор „За“	Отбор „Против“
Яснота и убедителност на изказването		
Правилен и богат български език		
Толерантност към собствения и към противниковия отбор		

Спазване на времето		
Артистичност		
Помощ от публиката		

Таблица 2
ПОПРАВКА НА ПРЕРАЗКАЗ

1. Ако видя собствените си грешки, следващия път няма да ги допусна... може би!
2. Не се сърди, човече – гневът не е добър съветник, замъглява разсъдъка.
3. Госпожата не ви поправя грешките от злоба или защото ви мрази – това ѝ е работата... все пак сме на Училище, за да се УЧим. ☺

ЗАДАЧИ

А. Попълнете таблицата от собствения си редактиран текст:

Вид на грешката	Пример (от моя текст)
Правописна	
Пунктуационна	
Граматична	
– членуване (ът/а)	
– съгласуване на думите в изречението (например: момичетО казалО)	
– неправилно местоимение (кой/кого)	
– други?	
Неправилно оформен израз (неподходяща дума, повторение...)	

Б. Препишете вярно целия преразказ в тетрадката за работа в клас. (Ученици с оценки 5 и 6 могат да препишат само отделните грешки, за запетаи и членуване – цяло изречение.)

В. Извадете в своя правописен речник сгрешените думи (например мъдростта, самообладание, самураят...)

Приложение 1

СТРУКТУРА НА ДЕБАТ

Отбор „За“

Излагане на позиция – 5 мин.

Въпроси от отбор „Против“ – 2 мин.

Време за обмисляне на въпросите – 2 мин.

Отговор на въпросите – 2 мин.

Подкрепа от публиката – 3 мин.

Отбор „Против“

Излагане на позиция – 5 мин.

Въпроси от отбор „За“ – 2 мин.

Време за обмисляне на въпросите – 2 мин.

Отговор на въпросите – 2 мин.

Подкрепа от публиката – 3 мин.

INTERACTIVE APPROACHES AND EXERCISES USED IN THE BULGARIAN LANGUAGE TEACHER'S PRACTICE FOR THE FIFTH GRADE

Abstract. The text represents interactive approaches and exercises used in the Bulgarian language teacher's practice for the fifth grade - preparation and execution of a debate, preparation and presentation of projects, work in groups, placing the student in the role of a proof-reader and etc. Concrete examples are being given for the use of interactive approaches during the classes. The concept that this method of teaching provokes the interest of children is being expressed, as well as the fact that it awakens their emotionality, helps for the implementation of connections between subjects and as a whole raises the efficiency of Bulgarian language lessons. The text's author defends the statement that the interactive approaches are adequate for the present day as well as for the child's nature and that they are a reliable means to overcoming serious deficiencies in the educational system.

Keywords: interactive approaches and exercises; debate; work in groups; preparation and presentation of projects; edit text

✉ **Ms. Tsenka Kucheva**

12. SU Tsar Ivan Asen II

72, Tsar Ivan Asen II St.

Sofia, Bulgaria

E-mail: tsenna_az@abv.bg